

Петро НЕСТЕРЕНКО
завідувач проблемної науково-дослідної
лабораторії НАОМА,
канд. мистецтвознав., доц.

ДИТИНСТВО, ОСЯЯНЕ БАРВАМИ «ВЕСЕЛКИ»

Національне видавництво дитячої літератури «Веселка» нині відзначає своє 80-річчя. До цієї події працівниками видавництва в Національному музеї літератури України було розгорнуто ретроспективну виставку кращих видань спрямованих на утвердження конституційної державності української мови, розвиток національної літератури, відкриття юним читачам імен видатних діячів нашої нації, репресованих більшовицькою диктатурою, правдивої історії України.

Чимало веселчанських видань відзначено Національною премією імені Тараса Шевченка і літературних премій імені Лесі Українки та імені Олени Пчілки, преміями на українських та міжнародних книжкових виставках-ярмарках і конкурсах. Працівники видавництва щедро віддають свої знання, досвід і енергію вихованню дітей — майбутнього нашої України. «Веселка» сформувала мистецьку графічну школу ілюстрування дитячої книжки, на традиціях якої виховалася не одна плеяда художників-ілюстраторів, які є гордістю українського мистецтва. За 80 літ свого буття видавництво видало тисячі книжок, зробило неоціненний внесок у національну культуру, вдихнуло в декілька поколінь нашої нації незнищений дух української мови. Про славі традиції українського образотворчого мистецтва і новизну пошуку майстрів різця та пензля й піде мова у цьому дослідженні.

Про історичний шлях видавництва «Веселка» дізнаємось зі сторінок енциклопедичного довідника «Київ». «Видавництво системи Держкомвидаву УРСР, що випускає літературу для дітей дошкільного, молодшого і середнього віку. Засноване в 1934 р. як Дитвидав УРСР. У 1941–1956 рр. дитячу літературу випускало видавництво «Молодь». У 1964 р. Дитвидав УРСР перейменовано у «Веселку». Видавництво розташоване по вул. Мельникова № 63. При ньому відкрито Будинок дитячої книги. «Веселку» нагороджено орденом

Дружби народів (1984) [1]. Видавництво вже 50 років користується гарним видавничим знаком. Його автор відомий київський графік Олександр Губарев зобразив дівчинку в барвистому віночку, яка розгорнула книжку і вичитує з неї щире слівце, дідушеву або бабусину казку, пізнає пісенну мову рідної України.

Знагоди 75-річчя з дня заснування Державного (нині національне) видавництва дитячої літератури «Веселка» указами Президента України за №№ 1000/2008 та 225/2009 тогочасного директора Я. П. Гояна, головного редактора І. Т. Бойко, головного художника видавництва М. С. Пшінку було нагороджено орденами, іншим працівникам було вручено медалі «За працю і звитягу» та присвоєно почесні звання «Заслужений працівник культури України» [2].

Святкування 80-річчя було не таким помпезним як п'ять років тому, змінилося керівництво, в житті суспільства відбулися кардинальні зміни, які певною мірою торкнулися й видавництво. Та від цього не змінилося прагнення веселчан продовжувати давні традиції по духовному збагаченню та патріотичному гарту підрастаючого покоління, його спонуки до утвердження в знаннях, осягання вершин невідомо й незвіданого. Демонструвалися на виставці перші ластівки «Дитвидаву»: поезії Наталі Забіли та Марії Пригари, казки Оксани Іваненко, повісті Петра Панча «Син Таращанського полку» та Миколи Трублаїні «Шхуна Колумб», оповідання М. Коцюбинського, Андрія Головка «Пишико» і «Червона хустина» та інші.

Неподалік на стенді були представлені кращі досягнення видавництва часів незалежності. Це три видання «Повісті минулих літ», «Слово о полку Ігоревім», наукове дослідження Бориса Яценка «Слово о полку Ігоревім» та його доба», «Історія русів», Михайла Грушевського «Як жив український народ». Замовлення від видавництва на ілюстрування «Повісті минулих літ» співпало з давньою мрією Георгія Якутовича, що полонила його ще в середині 1960-х. 1981 р. ним був завершений великий цикл малюнків пером (сорок вісім подвійних композицій сторінкових і двадцять кінцівок — загалом десь більше ста сюжетів). Художник захоплено проробив кожну деталь композиції, кожну подробицю архітектури, одягу, зброї, пейзажу. Він досягає вражаючого ефекту фактурності, матеріальності кожної речі. В жодному з малюнків немає найменшої недомовленості, приблизності. І водночас усі композиції витримані в одному тональному реєстрі, примушуючи особливо відчутно сприймати благодісну незайманість білого паперу.

Ілюстрації Якутовича до «Повісті минулих літ» свідомо оповідні. Справедливо розглядаючи літопис як суто історичне джерело, художник цілком заглибився в події, що відбувалися багато століть тому на київській землі, дбаючи в першу чергу про те, аби надати їм життєвої вірогідності [3]. Видання вийшло до 1500-річчя Києва в 1982 р. й стала вершиною творчості художника.

Привертали увагу на виставці й барвисті обкладинки двох видань Марії Пригари «Козак Голота» з гравюрами заслуженого діяча мистецтв України Г. Якутовича. Книга була відзначена дипломом I ступеня на Всесоюзному і Республіканському конкурсах «Мистецтво книги». Одне з видань, зменшеного розміру, до речі, є й у моєму зібранні. Ця збірка оповідань за мотивами українських народних дум була призначена для дітей молодшого шкільного віку і видана, як на сьогодні, фантастичним накладом — 50 000 (1980 р.) і коштувала всього 40 копійок. А видавництво «Веселка» тоді ще знаходилось у старому приміщенні по вул. Басейній, 1/2 в Києві [4]. Чорно-білі лінорити Г. Якутовича майстерно відтворюють героїзм боротьби українського народу проти турецьких і татарських загарбників. Шрифтові написи титульного аркушу та назв оповідань виконані коричневою фарбою, яка гармонійно співіснує з чорною.

На тлі багатокольорових обкладинок привернуло увагу видання Григор'єва-Наша «Історія України в народних думках та піснях» для обкладинки якого використано добре знайому за творчим почерком чорно-білу гравюру на лінолеумі народного художника України Василя Лопати. Цікава особистість автора книги. Активний громадський і політичний діяч, член Центральної Ради, міністр освіти в уряді УНР, директор Соціологічного інституту в Празі, керівник українського відділення «Голос Америки» Никифор Григоріїв був передусім учителем-просвітянином. Він автор кількох підручників і посібників передусім для школярів, де прагнув зробити доступним і цікавим вивчення української та всесвітньої історії, звертаючись до фольклорної скарбниці. Експресивні ілюстрації В. Лопати є чудовим зоровим супроводом цієї цікавої не лише для школярів і вчителів книжки. Вперше вона була надрукована у «Веселці» в 1993 р.

Серед розмаїття кольорових обкладинок книг представлених на виставці привертала увагу ще одна книжка зі строгим художнім оформленням В. Лопати «Каменярі». Чорно-біла гравюра художника лягла в основу суперобкладинки і органічно поєдналася зі шрифтовим написом, виконаним білими літерами на чорному тлі. Пригадав, що ця книжка є і в моєму зібранні. Як виявилось, у моєму

виданні 1975 р. [5] зазначався художник Василь Лопата та автор макету Володимир Юрчишин, а в представленому на виставці перевиданні 1979 р. було змінено сюжет гравюри на обкладинці та вже не згадувався виконавець макету.

Франкіана користується особливою увагою видавництва. «Веселка» видала понад сім десятків книжок Івана Франка загальним тиражем майже 12 мільйонів примірників. Це й окремі казки, і збірки казок, оповідань та повістей, віршів та поем — є що вибрати по душі читачеві будь-якого віку.

Разом з яскравими, фантастично красивими книжками експонувалися на виставці й твори художників-ілюстраторів. Особливу данину віддали метру української графіки Василю Касіяну. Його творчість, переважно в ділянці шевченкіани, була представлена на трьох стендах, це портрети Шевченка, обкладинка та ілюстрації до «Кобзаря», інші твори, зокрема підсвічений аквареллю естамп «Гуцул» 1925 р., літографія «Шевченко серед селян» 1939 р. та інші твори. По-новому зазвучала для Касіяна бунтарська поезія Шевченка, особливо поема «Гайдамаки». Вже в 1935 р. відомий російський художник і історик мистецтва І.Е. Грабар назвав його одним з кращих художників сучасності. У 1930 р. у Франції, де на одній з радянських виставок експонувалися роботи Касіяна, про нього писали як про кращого гравера. Протягом п'яти десятиліть Касіян керував графічною майстернею Київського художнього інституту й значною мірою визначав шлях розвитку української радянської графіки, створив школу послідовників.

Вперше побачив плакат Василя Касіяна з портретом Панаса Мирного (1849–1920, виконаний у техніці літографії до 25 -річчя від дня смерті видатного українського письменника у 1944 р., а також олівцевий портрет Марії Приймаченко в 1962 р. Ще раз перевідчився у високій майстерності художника. Свого часу видавництво друкувало книжку славетної мисткині, на виставці представлені її роботи.

Демонструвалися на виставці оригінальні ілюстрації авторів, які працювали з видавництвом «Веселка» разом з готовою продукцією видавництва. Привернули увагу чотири портрети на весь зріст гетьманів Дмитра Байди-Вишневецького, Богдана Хмельницького, Пилипа Орлика, Івана Мазепи — ілюстрації Олексія Штанка до «Першої Конституції України» Пилипа Орлика, Бориса Михайлова до збірки «Українські билини», Сергія Якутовича до Олександра Дюма «Три мушкетери», Олександра Івахненка до «Поезій» Тараса

Шевченка, Валентини Мельниченко до казок «Кобилляча голова», «Телесик», «Ходи сонку в колисоньку» головного художника видавництва «Веселка» Миколи Пшінки до «Міфів давньої Індії» та інших.

Багатьом шанувальникам Шевченкіани відоме прізвище неперевершеного ілюстратора творів великого Кобзаря — Олександра Івахненка. Його вчителями в Київському державному художньому інституті були В.Касян і В.Чебаник, потім було стажування при Академії художеств СРСР під керівництвом М.Дерегуса, де й почав працювати над шевченківською тематикою, створив низку циклів ілюстрацій, що принесли йому заслужену славу. Кілька років працював О.Івахненко над книгою шевченківської лірики «Садок вишневий коло хати» (вийшла 1982 р.), виконав цілий комплекс зображувальних елементів у техніці кольорового лінориту — ілюстрації, кінцівки, заставки, обкладинку. В цій роботі ствердились основні риси неповторного почерку майстра — глибокий зв'язок його рисунків з духом літературного джерела, узагальненість і умовність форм, площинне кольорове рішення. Для посилення драматизму, особливо в ілюстраціях до віршів Т.Шевченка, де він говорить про трагічні моменти життя людини, художник застосовує різномасштабність і диспропорцію фігур, з'єднує різночасові й різнопросторові явища.

Наступний великий цикл ілюстрацій О.Івахненка до творів Т.Шевченка вийшов у збірнику «Поєми» в 1984 р. Цей цикл відзначений подальшими пошуками художника у розкритті глибини драматичних образів поета. Колорит його ілюстрацій стає більш гарячим, контрасти, особливо червоного й чорного, більш різкі. Разом з тим стала більш відчутна близькість їх до традицій майстрів Відродження, які надихали свого часу Шевченка — художника, картина якого «Катерина» духом своїм, композиційним і кольоровим рішенням тяжіє до мадонн італійських класиків. Цілком закономірно, що 1989 р. творчість О.Івахненка була відзначена високою державною нагородою — Державною премією України імені Т.Г.Шевченка [6].

Виділялися своєю оригінальною манерою виконання ілюстрації до книги Івана Франка «Зів'яле листя» (2009) роботи Андрія Чебікіна. Він виконав портрет улюбленого письменника й цикли ілюстрацій. Як автор, художник залишився задоволений і серією ілюстрацій до франківських «Каменярів». Ініціатором видання був тонкий і глибокий дослідник творчої спадщини І.Франка літературознавець незабутній Федір Погребенник.

До ілюстрування розмаїття книжок, які щедро представлені в експозиції, залучалися відомі українські художники, чого варта лише книга «Українські народні казки» ілюстрації до якої виконав у техніці енкаустики народний художник України Микола Стороженко. Експонуються вишукані графічні аркуші до книги Івана Франка «Зів'яле листя», Василя Перевальського та Софії Караффи-Корбут до Лесі Українки «Лісова пісня», Катерини Штанко до Олеса Гончара «Бригантина», Ігоря Вишинського до Дфонатана Свіфта «Пригоди Лемюеля Гулівера» та багато інших.

Світ дитячої душі змалку осяяний казкою. Веселчанський казковий материк великий і неосяжний, цікавий і загадково-таємничий, мов острів у океані. Основне місце на цьому материкі займає казка — і народна, і літературна — стверджував письменник, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка, заслужений діяч мистецтв України колишній директор видавництва Ярема Гоян на сторінках редакovanого ним журналу «Веселочка» [7]. Багато їх було видано окремими книжками, збірниками, надрукованими в різних серіях і типізованих виданнях. Особливої слави здобули прекрасно ілюстровані книжки із серії «Казки народів світу», які експонувалися на виставці окремим стендом. Доповнювали народну казкову епопею літературні казки українських і зарубіжних письменників.

Велика місія «Веселки» — відкривати дітям вікно у світову літературу. Переклади у видавництві здійснюються майже з 50 іноземних мов, веселчанські книжки експортуються більш як у 100 країн світу, експонуються на найпрестижніших міжнародних виставках-ярмарках у Києві, Львові, Москві, Франкфурті-на-Майні, Чикаго, Торонто, Варшаві, Братиславі та інших. За всіх складних обставин сьогоденні «Веселки» пізнає разом із найкращими читачами — дітьми — історію України і славу нації, веде значну благодійну роботу. Дім видавництва на вулиці Мельникова, 63 завжди готовий прийняти у своїй книгарні читачів будь-якого віку. Для всіх тут знайдеться цікава книжка.

1. Київ: Енциклопедич. справ. / Под ред. А.В. Кудрицького. — Изд. 3, доп. — К., 1986. — С. 94.

2. Веселочка: Всеукр. літ.-мистец. ж-л для дітей. — К., 2009. — № 2/3 (40/41). — С. 2.

3. *Белічко Ю.* Художник. Мистецтво. Час: 3б. вибр. мистецтвознав. ст. — К., 1982. — С. 91.

4. *Пригара М.* Козак Голота. — К., 1980.

5. Франко І. Каменярі: Поезії. Оповідання. — К., 1975.
6. Графика. Художники советской Украины: Каталог / Текст и сост. Ю. А. Иванченко. — К., 1989.
7. Гоян Я. «Веселка» живе Україною // Веселочка: Всеукр. літ.-мистец. ж-л для дітей. — К., 2004. — № 2/3 (10/11). — С. 17.

Анотація. У статті коротко розповідається про ювілейну виставку Національного видавництва дитячої літератури «Веселка», відомих художників — ілюстраторів книг, чиї роботи були експоновані на виставці.

Ключові слова: видавництво «Веселка», діти, книга, художник, ілюстрації, казка

Аннотация. В статье кратко рассказывается о юбилейной выставке Национального детского издательства «Радуга», известных художниках-иллюстраторах книг, чьи работы были представлены на выставке.

Ключевые слова: издательство «Радуга», дети, книга, художник, иллюстрации, сказка.

Summary. The article briefly describes the anniversary exhibition of the National Publishers of children's books «Rainbow» by famous artists — illustrators of books whose work has been exhibited at the show.

Keywords: publisher «Rainbow», children, book, artist, illustration, fairy tale.